

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Географічний факультет
Кафедра землезнавства та геоморфології

На правах рукопису

УДК: 911

**ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ
УКРАЇНИ ТА ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНА**

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Галузь знань **10** – **Природничі науки**

Спеціальність **106** – **Географія**

Освітня програма **Природнича географія**

Кваліфікаційна робота бакалавра
студентки четвертого курсу
Маргарити РАТУШНЯК

Науковий керівник –
професор, доктор географічних наук
Сергій БОРТНИК

Київ – 2024

ЗМІСТ

Стор.

ВСТУП

РОЗДІЛ 1

Структура природно-заповідного фонду України 6

1.1 Підстави до заповідання та збереження довкілля 6

1.2 Структура природно-заповідного фонду України 11

...

РОЗДІЛ 2

Природно-заповідний фонд Федеративної Республіки Німеччина. Засади створення ПЗФ 29

2.1 Природно-заповідний фонд Федеративної Республіки Німеччина 29

2.2 Порядок захисту територій природно-заповідного фонду Німеччини 39

...

РОЗДІЛ 3

Порівняльна характеристика структури ПЗФ України та Німеччини.

Класифікація МСОП 41

3.1 Міжнародна класифікація природоохоронних територій (МСОП) 41

3.2 Порівняння структури природно-заповідного фонду України та Німеччини 46

...

ВИСНОВКИ 60

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 63

ДОДАТКИ 65

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

ПЗФ – природно – заповідний фонд;

ВРУ – Верховна Рада України;

КМУ – Кабінет Міністрів України;

КУ – Конституція України;

ЗУ – Закон України;

ЗКУ – Земельний кодекс України;

МСОП – Міжнародна спілка охорони природи (англ. IUCN);

БР – Біосферні резервати;

ФЗ – Федеративна земля;

НПП – Національний природний парк;

РЛП – Регіональний ландшафтний парк;

ПП – Природні парки;

ООН – Організація Об'єднаних Націй;

ВРУ – Верховна Рада України;

КМУ – Кабінет Міністрів України.

ВСТУП

Актуальність теми: Природно-заповідний фонд є ключовим елементом у збереженні біорізноманіття та екосистем на глобальному рівні. В умовах інтенсифікації антропогенного навантаження на природні ресурси, ефективне управління та розвиток природоохоронних територій набувають особливої значущості. Дослідження систем класифікації та управління природоохоронними територіями різних країн дозволить виявити кращі практики та можливості для вдосконалення національної системи охорони природи.

Об'єкт дослідження: Природно-заповідний фонд України та Німеччини.

Предмет дослідження: Системи класифікації, управління та охорони природоохоронних територій в Україні та Німеччині, а також їх відповідність міжнародним стандартам, встановленим Міжнародним союзом охорони природи (МСОП). Дане дослідження сприятиме поглибленню знань про ефективні підходи до охорони природи на міжнародному рівні та допоможе вдосконалити національну систему природоохоронних територій в Україні.

Мета: Проведення порівняльного аналізу природно-заповідного фонду України та Німеччини. Це дозволить виявити відповідності та відмінності в системах класифікації та управління природоохоронними територіями, а також запропонувати рекомендації для вдосконалення української системи.

Завдання дослідження: Аналіз сучасного стану природно-заповідного фонду України; Дослідження класифікацій природоохоронних територій у Німеччині; Порівняння національних систем класифікації та управління природоохоронними територіями з міжнародною класифікацією МСОП; Виявлення спільних рис та відмінностей у підходах до створення та управління природоохоронними територіями.

Методи дослідження: при виконання роботи використовувались методи індукції та дедукції, аналізу і синтезу; порівняння, класифікація, конкретизація, систематизація; узагальнення, формалізація та моделювання.

Структура роботи: Кваліфікаційна робота бакалавра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 12 найменувань та 1 додаток. Основний зміст бакалаврської роботи викладено на 6-68 сторінках.

1 СТРУКТУРА ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

1.1 Підстави до заповідання та збереження довкілля

Природно-заповідний фонд (далі - ПЗФ) України регулюється законодавчими актами, такими як закони «Про охорону навколишнього природного середовища» та «Про природно-заповідний фонд України». ПЗФ охоплює території суші та водного простору, природні комплекси та окремі об'єкти, що мають значну природоохоронну, наукову, естетичну та рекреаційну цінність. Його території виділяються для збереження біологічного різноманіття ландшафтів, генетичного фонду флори і фауни, підтримання екологічної рівноваги, обліку охоронюваних територій та моніторингу стану довкілля. ПЗФ також сприяє розвитку екологічного туризму і підвищенню екологічної обізнаності населення.[2].

Землі, які зайняті територіями природно-заповідного фонду (ПЗФ), визначаються відповідно до закону «Про природно-заповідний фонд України» та Земельного кодексу України (далі - ЗКУ). Згідно цих законів визначається статус земель [2, 3].

Закон України “Про природно-заповідний фонд” передбачає особливості земельних правовідносин для кожної категорії ПЗФ (див. табл. 1.1). Якщо територія об'єкта ПЗФ перебуває у власності громадян чи юридичних осіб, земельне законодавство дозволяє вилучення або викуп державними органами [2].

Порівняльна таблиця категорій ПЗФ України, статусу вилучення земель та їх особливості (Таблицю складено згідно ЗУ «Про природно-заповідний фонд України»).

Категорія ПЗФ України	Вилучення земельних ділянок	Особливості вилучення земель
Біосферні заповідники (резервати)	Так	Винятковий порядок, за згодою ВРУ та КМУ (порядок регламентовано ЗКУ (статті 149, 150,) [3].
Регіональні ландшафтні парки	Як правило, ні (але можливе)	За згодою землекористувачів та ВРУ. Зазвичай організуються без вилучення територій у їх власників, але законодавство також дозволяє можливість вилучення [2, 3].
Заказники	Ні	За згодою землекористувачів та ВРУ. Власники або користувачі зобов'язуються забезпечити охорону та збереження цих територій[2, 3].
Пам'ятки природи	Ні	За згодою землекористувачів та ВРУ. Власники або користувачі зобов'язуються забезпечити охорону та збереження цих територій [2, 3].
Заповідні урочища	Ні	За згодою землекористувачів та ВРУ. Власники або користувачі зобов'язуються забезпечити охорону та збереження цих територій [2, 3].

Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	Як правило, ні (але можливе)	За згодою землекористувачів та ВРУ. Здійснюється з вилученням і без вилучення територій у їх власників [2, 3].
Національні природні парки	Так	Винятковий порядок, за згодою ВРУ та КМУ порядок детально регламентовано Земельним кодексом України (статті 149, 150, 151). Прилягаючі території остаточно вилучаються з господарського використання і надаються юридичним особам, зазвичай, в постійне користування [2, 3].
Ботанічні сади, дендрологічні та зоологічні парки	Так	Винятковий порядок, за згодою ВРУ та КМУ порядок детально регламентовано Земельним кодексом України (статті 149, 150, 151). Прилягаючі території остаточно вилучаються з господарського використання і надаються юридичним особам, зазвичай, в постійне користування [2, 3].

Зміна цільового призначення земель (ПЗФ здійснюється органами, які ухвалюють рішення про створення цих об'єктів. Землі ПЗФ класифікуються як особливо цінні (стаття 150 ЗКУ) і мають спеціальний порядок вилучення для суспільних потреб. Прикладом є будівництво об'єктів загальнодержавного значення, ліній електропередач, житла та соціально-культурних об'єктів, нафтових і газових свердловин. Вилучення здійснюється тільки за згодою землекористувачів (стаття 149 ЗКУ) на підставі постанови КМУ та за згодою ВРУ [3].

Процес вилучення є багатоступінчастим і вимагає дотримання всіх етапів, оскільки порушення процедури може призвести до скасування рішення. У разі відмови одного з учасників процесу, питання вирішується в судовому порядку.

Щоб запобігти знищенню потенційних природоохоронних територій до ухвалення рішень про їх організацію або оголошення, проводиться їх резервування. Резервовані території залишаються у користуванні власників чи користувачів і використовуються за цільовим призначенням з дотриманням вимог охорони навколишнього середовища. Власникам і користувачам відшкодовуються збитки, які пов'язані з заборонаю використання земель або втратами доходів через тимчасове невикористання земель. Порядок відшкодування збитків регулюється главою 24 ЗКУ [3].

Відповідно до статті 49 Закону "Про природно-заповідний фонд України", природні та біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, а також ботанічні, дендрологічні та зоологічні парки звільняються від необхідності відшкодування втрат сільськогосподарського, лісогосподарського та іншого виробництва під час розширення своїх територій за рахунок державних земель. При цьому процес резервування прирівнюється до розширення.

Порядок розрахунку збитків, що підлягають відшкодуванню встановлюється КМУ. Власники земель, що резервуються під заповідання, можуть отримувати податкові пільги, включаючи знижки на податок на прибуток та земельний податок [2].

Резервування здійснюється уповноваженими органами, відповідальними за створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ). Для загальнодержавних об'єктів ці повноваження належать Президенту України, а для місцевих об'єктів - обласним радам та Київській міській раді.

Указ Президента України від 24 квітня 1998 року № 374/98 "Про резервування цінних природних територій для наступного заповідання" затверджує перелік

важливих природних зон, призначених для створення або розширення природних заповідників і заказників загальнодержавного значення. На таких територіях заборонено без погодження з центральним органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього середовища здійснювати будівництво, меліоративні роботи, розорювання та заліснення цілинних земель та іншу діяльність, яка може пошкодити природні комплекси [6].

1.2 Структура природно-заповідного фонду України

Території та об'єкти природно-заповідного фонду (далі - ПЗФ) України розрізняються за природними та штучно створеними. Підставою до створення

об'єктів ПЗФ є Закон “При природно-заповідний фонд України”. В Україні існує 11 категорій ПЗФ: природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва. Перші сім категорій є природними, а останні чотири – штучно створеними [1; 2].

Категорії ПЗФ визначаються за їх призначенням, функціями та завданнями. За значенням ПЗФ поділяється на загальнодержавні та місцеві. Природні заповідники, національні природні парки та біосферні заповідники створюються лише на загальнодержавному рівні. Біосферні заповідники також мають міжнародне значення, оскільки вони входять до глобальної мережі, реєстр якої ведеться Програмою ЮНЕСКО «Людина і біосфера» [1; 2].

В статті 7 Закону України про природно-заповідний фонд України землі ПЗФ визначено так: *“Землі природно-заповідного фонду - це ділянки суші і водного простору з природними комплексами та об'єктами, що мають особливу природоохоронну, екологічну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність, яким відповідно до закону надано статус територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Землі природно-заповідного фонду України, а також землі територій та об'єктів, що мають особливу екологічну, наукову, естетичну, господарську цінність і є відповідно до статті 6 цього Закону об'єктами комплексної охорони, належать до земель природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного або історико-культурного призначення”* [2].

Заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва можуть бути загальнодержавного та місцевого значення. Регіональні ландшафтні парки і заповідні урочища відносяться до категорії місцевого значення [2].

Категорії ПЗФ також класифікуються за юридичним статусом. Природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні

ландшафтні парки, ботанічні сади, дендрологічні парки та зоологічні парки загальнодержавного значення мають статус юридичної особи. Заказники, пам'ятки природи та заповідні урочища створюються без надання їм статусу юридичної особи. Ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки місцевого значення та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва можуть бути юридичними особами або оголошуватися без цього статусу [2].

У 1970-х роках з кооперацією ЮНЕСКО (Всесвітня організація з питань освіти, науки та культури) та МСОП (Міжнародний союз охорони природи) була започаткована Світова мережа біосферних резерватів у рамках програми ЮНЕСКО "Людина і біосфера" (МАБ). Ця програма створена з метою моніторингу впливу антропогенної діяльності на біосферу та потреби створення системи екологічного моніторингу техногенного і природного середовища. В основу створення мережі покладено біогеографічне районування Землі, що забезпечує її репрезентативність.

Стратегія розвитку біосферних резерватів була затверджена на Севільській конференції у 1995 році. Згідно з цією стратегією, біосферні резервати виконують три основні функції: природоохоронну, яка полягає у збереженні біологічного, екосистемного та ландшафтного різноманіття; підтримання сталого розвитку, що сприяє тривалому та рівномірному екологічному, економічному та соціальному розвитку; та науково-освітню, яка включає вивчення функціонування екосистем, наукові спостереження за природними та антропогенними процесами, організацію моніторингу на різних рівнях, а також сприяння екологічній освіті та вихованню населення.

Біосферні резервати (далі - БР) мають важливі наукові завдання, що поділяються на екологічні, економічні та соціальні. Екологічні завдання включають збереження біорізноманіття, моніторинг природних процесів та антропогенних впливів. Економічні завдання зосереджуються на усуненні чинників деградації природного середовища та розробці екологічно обґрунтованих методів господарювання з використанням прогресивних технологій. Це також включає підтримку традиційного землекористування, тобто те, яке не суперечить екологічним

потребам. Соціальні завдання охоплюють збереження культурної спадщини, екологічну освіту та підвищення кваліфікації фахівців у галузі охорони природи [2].

БР функціонують як природні та економічні моделі, що сприяють збереженню біологічного, ландшафтного різноманіття та впровадженню раціонального природокористування, відіграючи важливу роль у сталому розвитку регіонів. Вони включають території з типовими біогеографічними ландшафтами, рідкісними видами флори і фауни, унікальними екосистемами та ландшафтами, а також гармонійні господарські екосистеми, що збереглися завдяки раціональному природокористуванню. Крім того, біосферні резервати можуть охоплювати модифіковані ландшафти, які можна відновити до природного стану [2].

БР включають себе зони, які мають різні функції та завдання (див. рис. 1.2). Зона антропогенних ландшафтів (також відома як транзитна або перехідна зона в міжнародних біосферних резерватах) виконує декілька ключових функцій. Економічні функції включають сільськогосподарську, лісогосподарську та водогосподарську діяльність, а також сприяння сталому розвитку. Крім того, вона служить для збереження культурних цінностей, рекреаційних і спортивно-туристичних цілей, екологічної освіти та виховання. В цій зоні здійснюється екологічно обґрунтоване традиційне господарювання в регульованому режимі, що сприяє розвитку збалансованого управління природними ресурсами. До антропогенних ландшафтів можуть входити різні елементи, такі як населені пункти, культурні заклади та господарські установи. Хоча її роль у збереженні біорізноманіття є незначною, зона має вагомим економічне та соціальне значення і підтримує екологічний баланс у регіоні [2]. Зона регульованого заповідного режиму створюється, коли території біосферного заповідника включають інші категорії природно-заповідного фонду, такі як регіональні ландшафтні парки, заказники та заповідні урочища. Ця зона забезпечує абсолютну охорону екосистем, захист заповідних зон, збереження біорізноманіття, відновлення природної структури змінених екосистем і виконує науково-дослідні, освітні та рекреаційні функції.

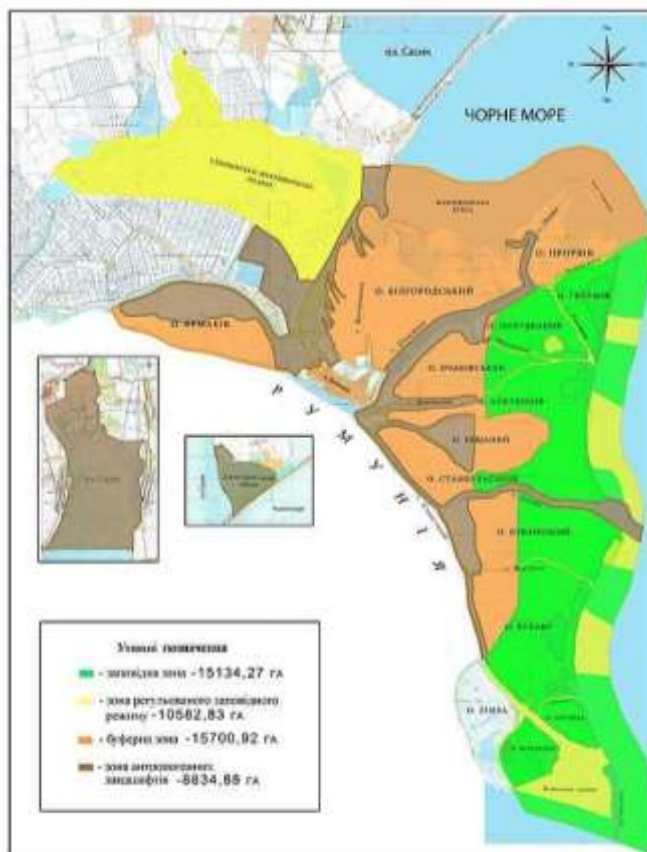
Режим охорони та господарювання в цій зоні є диференційованим відповідно до завдань і режимів конкретних територій та об'єктів ПЗФ, що входять до неї [2].

У світовому досвіді природоохорони, БР зазвичай створюються на основі національних парків та інших категорій об'єктів, які представляють ділянки великих природних ландшафтів. Присвоєння їм статусу БР надає міжнародний статус. Останнім часом визнано доцільним поєднувати великі природні резервати з відносно невеликими експериментальними резерватами. Експериментальні резервати обираються для представлення біотичних провінцій або основних рослинних формацій, де проводяться наукові дослідження, зокрема з екології, лісівництва та пасовищного господарства [1].

В Україні, згідно з законодавством, статус біосферного заповідника мають: "Асканія-Нова" ім. Ф.Е. Фальц-Фейна, Чорноморський, Карпатський та Дунайський біосферні заповідники. Також до Світової мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО входять Ужанський національний природний парк та Шацький НПП, який відомий як Шацький біосферний резерват.

Рисунок 1.1

Картосхема сучасного зонування Дунайського біосферного заповідника НАН України. Кольором позначено: зелений - заповідна зона; жовтий - зона регулярного заповідного режиму; помаранчевий - буферна зона; коричневий - зона антропогенний ландшафтів [17].

Національні природні парки (далі - НПП) є заповідними об'єктами загальнодержавного значення, які виконують природоохоронні, рекреаційні, культурно-освітні та науково-дослідні функції. Вони створюються з метою збереження, відтворення та ефективного використання природних комплексів і об'єктів, що мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню та естетичну цінність. Ділянки землі та водного простору разом з усіма природними ресурсами вилучаються з господарського використання і передаються НПП у постійне користування. До складу НПП можуть також входити землі інших землевласників та землекористувачів [2].

Частина території НПП призначена для виконання завдань, аналогічних до завдань заповідників, зокрема для збереження еталонних природних комплексів та біорізноманіття в науково-інформаційних цілях. На ділянках з режимом абсолютної заповідності проводяться виключно наукові спостереження. Водночас НПП мають і

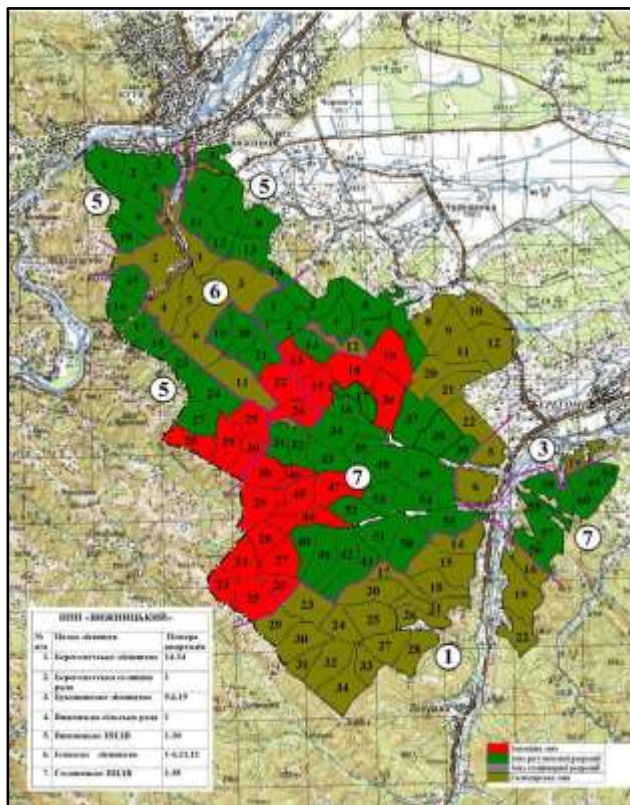
інші завдання, такі як збереження унікальних рекреаційних ресурсів, екологічна освіта населення, розробка і впровадження методів цієї освіти, а також раціональне використання та відтворення рекреаційних ресурсів. Необхідно забезпечити, щоб цілі охорони природи в НПП не звужувалися до завдань збереження рекреаційних ресурсів [2].

Національні природні парки служать як для охорони природи, так і для задоволення суспільних потреб у формах, які не шкодять природному середовищу. Соціально-економічні завдання є вторинними відносно головної мети НПП – охорони природи. Досвід створення та функціонування НПП свідчить про принципову важливість планування їх території. Від ефективного врахування специфічних функцій та можливостей кожної ділянки НПП залежить ймовірність виникнення конфліктних ситуацій або забезпечення безконфліктного функціонування. Основним способом реалізації цих вимог є функціональне зонування території [2].

Функціональне зонування території НПП створює умови для виконання різноманітних функцій та організації природоохоронної діяльності. Це є формою цільової організації території, яка відображає просторову диференціацію функцій, що виконуються територією. Вона включає виділення територіальних ділянок (функціональних зон), які різняться за функціями, цілями охорони, режимами охорони та формами практичної діяльності. Таким чином, функціональне зонування є цільовою просторово-функціональною моделлю охоронної території, а територіально диференційована діяльність є шляхом до реалізації цієї моделі.

Згідно з Законом України "Про природно-заповідний фонд України", на території НПП, з урахуванням природоохоронної, оздоровчої, наукової, рекреаційної, історико-культурної та інших цінностей природних комплексів і об'єктів, виділяються чотири функціональні зони: заповідна, регульованої рекреації, стаціонарної рекреації та господарська (рис.1.2), [2].

Картосхема НПП "Вижницький". Кольором позначено: червоний - заповідна зона; зелений- зона регулярної рекреації; сірий - зона стаціонарної рекреації; темно-зелений - господарська зона [18].

Заповідна зона зосереджується на збереженні природних комплексів та екосистем у незайманому стані. Включає ділянки, на які не вплинув господарський вплив, природні комплекси з мінімальними антропогенними змінами, рідкісні види та угруповання, що мають важливе наукове значення. Ця зона також сприяє збереженню генофонду рідкісних, реліктових та ендемічних видів флори і фауни.

Зона регульованої рекреації призначена для науково-освітньої роботи та екологічного виховання відвідувачів, включаючи природні екосистеми, об'єкти неживої природи, пам'ятки історії та культури. Рекреаційна діяльність тут має духовний, освітній та культурний характер, спрямована на відновлення корінних екосистем [2].

Зона стаціонарної рекреації забезпечує потреби відвідувачів при мінімальному порушенні природних комплексів. Вона включає об'єкти обслуговування (готелі, мотелі, кемпінги), існуючі заклади відпочинку та санаторного лікування, а також природні комплекси і населені пункти з привабливою природною основою та зручними транспортними зв'язками. Території для короткочасного відпочинку та загального користування також входять до цієї зони [2].

Господарська зона передбачає здійснення господарської діяльності, що не суперечить цілям охорони природи, та сприяє підтримці екологічного балансу на території національних природних парків. Вона охоплює освоєні території, де ведеться традиційне сільське, лісове та рибне господарство, поширені традиційні ремесла, представлені історико-архітектурні пам'ятки, а також об'єкти комунального призначення, сільськогосподарські виробничі комплекси та землі інших землевласників і землекористувачів. У межах НПП доцільно розташовувати центри послуг для відвідувачів, матеріальні ресурси, органи управління парком та адміністративні служби. Діяльність, яка може призвести до погіршення стану довкілля або знизити рекреаційну цінність на території НПП забороняється [2].

Регіональні ландшафтні парки (далі - РЛП) вперше застосовуватися в 1990 році, коли був створений перший РЛП “Дністровський каньйон” у Тернопільській області. РЛП офіційно були введені в систему природно-заповідного фонду у 1992 році Законом України “Про природно-заповідний фонд України” [1].

Регіональні ландшафтні парки є природоохоронними та рекреаційними установами місцевого або регіонального значення, що створені для збереження типових або унікальних природних комплексів і об'єктів, а також для організованого відпочинку населення. Відмінною рисою РЛП від національних природних парків є їх більша орієнтація на поєднання природоохоронних та соціальних функцій [2].

Основними функціями РЛП є: Збереження ландшафтів, цінних природних комплексів та об'єктів; Охорона культурних та історичних пам'яток; Організація

відпочинку та збереження рекреаційних якостей середовища; сприяння екологічній освіті та вихованню патріотичного ставлення до природи, культури та історії [2].

Завдання РЛП включають збереження цінних природних та історико-культурних комплексів, відтворення порушених природних комплексів, створення умов для туризму та рекреації, а також сприяння екологічній освітньо-виховній роботі [2].

РЛП повинні містити об'єкти культурної та історичної спадщини, бути привабливими та придатними для різних видів рекреації, а також мати освітню та виховну цінність. На відміну від національних природних парків, РЛП можуть створюватися поблизу великих міст, що дозволяє враховувати антропогенні навантаження та збереження невеликих, але цінних природних комплексів.

Придатність території для створення РЛП визначається її природними, культурними та історичними цінностями, а також можливістю проведення екологічного виховання та рекреації. Територія має включати відносно незмінні природні комплекси, типові або унікальні для регіону, та природні екотопи з цінними видами флори і фауни. Важливо, щоб територія була не забрудненою і не підданою впливу виробництв, що погіршують стан довкілля [2].

Заказники — це природні території (акваторії), створені для збереження та відтворення природних комплексів або їх окремих компонентів, а також для підтримання екологічного балансу. Вони можуть мати загальнодержавне або місцеве значення, залежно від їх природоохоронної, екологічної та наукової цінності [2].

Заказники загальнодержавного значення охоплюють території з природними комплексами та об'єктами національного значення. До них належать: Види, занесені до Червоної книги України та міжнародних червоних переліків; Рослинні угруповання, занесені до Зеленої книги України; Водно-болотні угіддя міжнародного значення; Території з винятковою господарською цінністю (водоохоронною, ґрунтозахисною, лісгосподарською); Території, що охороняють генофонд цінних лікарських рослин; Унікальні печери та бальнеологічні ресурси [2].

Заказники місцевого значення створюються на територіях з природними комплексами та ресурсами регіонального або місцевого значення. Вони включають: Види рослин і тварин, що потребують охорони на рівні областей; Рослинні угруповання, типові або рідкісні для конкретних регіонів. Заказники поділяються за типами: ландшафтні, лісові, ботанічні, загальнозоологічні, орнітологічні, ентомологічні, ітхіологічні, гідрологічні, загальногеологічні, палеонтологічні та карстово-спелеологічні (Додток А), [1; 2].

Для збереження заказників необхідно підтримувати одночасно цілий природний комплекс. Режим заказника визначається на основі обстеження території та наукового обґрунтування, враховуючи мету охорони, стан природних комплексів та зовнішні впливи, тому режими різних заказників можуть значно відрізнятися [2].

Господарська діяльність у заказниках обмежується або забороняється, якщо вона суперечить цілям охорони. Дозволяються лише ті види діяльності, що не шкодять об'єктам охорони. Заборона може стосуватися частини території заказника [2].

Оголошення заказників проводиться без вилучення земель у власників або користувачів, які відповідають за охорону території. Проблеми виникають, коли заказник перебуває у віданні кількох землекористувачів або не має постійних користувачів і контролюється місцевими радами [2].

Пам'ятками природи оголошуються окремі унікальні природні утворення, які мають особливе природоохоронне, наукове, естетичне та пізнавальне значення. Території або природні об'єкти, що мають значну природоохоронну, наукову, пізнавальну, культурну, естетичну, господарську, оздоровчо-рекреаційну цінність. Об'єкти, що мають велику цінність і є унікальними чи типовими для певного регіону, оголошуються пам'ятками природи місцевого значення [2].

Пам'ятки природи залежно від характеру, походження і необхідного режиму охорони поділяються на такі типи: ботанічні, геологічні, гідрологічні, зоологічні та комплексні (див. табл. 1.2) [2].

Таблиця 1.2

Типи пам'яток природи та їх основні характеристики [2].

Тип пам'яток природи	Характеристика
Ботанічні	Місця зростання цінних, реліктових, ендемічних, рідкісних і зникаючих видів рослин. Лісові масиви та ділянки лісу, цінні за породним складом, продуктивністю, генетичними якостями, досягненнями лісогосподарської науки. Окремі гаї, дерева-довгожителі та їх біогрупи, історико-меморіальні дерева, дерева оригінальних форм, екзоти і релікти, стародавні алеї, парки, бульвари.
Геологічні	Геологічні відслонення з особливою науковою цінністю: опорні розрізи, стратотипи, виходи рідкісних мінералів, гірських порід і корисних копалин. Геолого-географічні полігони з виразними слідами сейсмічних явищ, оголення розривних і складчастих порушень залягання гірських порід. Останці, прояви карсту, печери, гроти, мальовничі скелі, льодовикові валуни, визначні гори, еталонні ділянки родовищ корисних копалин, рідкісні або цінні палеонтологічні об'єкти, старі кар'єри.
Гідрологічні	Важливі для підтримки гідрологічного режиму об'єкти: витoki річок, водно-болотні комплекси, ділянки заплави невеликих річок, ділянки морського узбережжя. Окремі водні об'єкти: озера, ставки,

	водоспади. Природні гідромінеральні комплекси: термальні і мінеральні водяні джерела, родовища лікувальних грязей.
Зоологічні	Місця мешкання цінних, реліктових, ендемічних, рідкісних і зникаючих видів тварин. Місця гніздування птахів, колоніальні поселення тварин.
Комплексн і	Ділянки мальовничих місцевостей. Еталонні ділянки недоторканої природи. Локальні території з рештками природних екосистем. Природні ландшафти (гори, скелі, ущелини, каньйони, печери, льодовикові цирки, моренно-валунні гряди, гігантські полої тощо).

Заповідні урочища характеризуються територіальною цілісністю та природністю меж, такі як степова балка або водойма. Ці території мають суворий заповідний режим, що забороняє будь-яку діяльність, яка порушує природні процеси. Цей режим аналогічний до режиму природних заповідників. Основна функція заповідних урочищ полягає в збереженні цілісних ландшафтів у природному стані, що сприяє збереженню біологічного та ландшафтного різноманіття і вивченню природних процесів [2].

На відміну від природних заповідників, заповідних зон біосферних заповідників та національних природних парків, які мають загальнодержавне значення, заповідні урочища є територіями місцевого значення. Оголошення території заповідним урочищем здійснюється без вилучення територій, у їх власників або користувачів. Таким чином, на базі цих територій не створюються природоохоронні установи і не передбачено спеціальних адміністрацій для їх управління. Відповідальність за забезпечення режиму охорони та збереження заповідних урочищ покладається на власників або користувачів відповідних земельних ділянок. Землекористувачі та землевласники часто мають обмежені можливості для розв'язання цих проблем. Тому координацію та проведення наукових досліджень, розробку методичних

рекомендацій та інші види діяльності повинні здійснювати фахівці природних заповідників, розташованих у регіоні [2].

Для збереження природних комплексів важливо вивчити стан територій та динаміку процесів. Потрібно розробити теоретичні засади та методичні рекомендації для встановлення сприятливого режиму охорони. Це включає обґрунтування режиму абсолютної чи регульованої заповідності.

Ботанічні сади є загальнодержавного та місцевого значення. Загальнодержавні виступають як науково-дослідні природоохоронні установи, тоді як місцевого значення можуть отримати такий статус у визначеному порядку. Земельні ділянки та водні ресурси вилучаються з господарського користування і передаються ботанічним садам для постійного користування. Території можуть функціонувати як окремі юридичні особи або бути частиною науково-дослідних установ. Для управління ботанічними садами створюються спеціальні адміністрації, які включають наукових та науково-технічних співробітників, адміністративно-господарський персонал та охоронну службу [2].

Основними завданнями ботанічних садів є збереження колекцій живих рослин, зокрема рідкісних і зникаючих видів, проведення науково-дослідних робіт, освітньо-педагогічна та науково-просвітницька діяльність у сферах ботаніки, охорони природи, селекції, декоративного садівництва і ландшафтної архітектури. Наукові дослідження в ботанічних садах включають організацію спеціальних експозицій, колекційних та експериментальних ділянок, розплідників, гербаріїв та допоміжних лабораторій. Вони також проводять експедиції для вивчення і мобілізації рослинних ресурсів, поповнення колекційних фондів, створення насінних фондів, обмін насінням і живими рослинами, селекцію та розмноження нових цінних видів рослин. Ботанічні сади також організують наукові конференції, публікують наукові праці, каталоги насіння, науково-популярну літературу, путівники та інші посібники, пов'язані з їх діяльністю [2].

функціонування дендрологічних парків аналогічні до ботанічних садів, з акцентом на вивчення та збереження дерев і чагарників [2].

На території дендрологічних парків не є дозволеною діяльність, що не пов'язана з їх завданнями і може загрожувати збереженню колекцій. Зонування території парку здійснюється за аналогією з ботанічними садами, що забезпечує відповідний режим охорони. Дендропарки загальнодержавного значення визначаються як науково-дослідні природоохоронні установи. Для їх управління створюються спеціальні адміністрації, до складу яких входять відповідні фахівці, служба охорони та господарського обслуговування [2].

Зоологічні парки можуть мати загальнодержавне або місцеве значення, залежно від цінності їх колекцій. Зоологічні парки загальнодержавного значення є природоохоронними, культурно-освітніми та науково-дослідними установами. Їхні території вилучаються з господарського використання і надаються у постійне користування. Діяльність кожного зоологічного парку загальнодержавного значення регулюються "Положенням про зоологічний парк загальнодержавного значення", затвердженого наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України і Міністерства культури і мистецтв України від 20.02.98 р. [2].

Основні завдання зоологічних парків включають: формування та утримання колекцій тварин, їх показ населенню, збереження і відтворення видів, яким загрожує зникнення, проведення науково-дослідних робіт, навчально-виховна та культурно-освітня робота в галузі екології та охорони природи, зоології, етології, тваринництва, поширення екологічних знань та забезпечення умов для відпочинку населення. Наукова діяльність зоологічних парків охоплює: розробку методів утримання та відтворення диких тварин у неволі, розведення рідкісних видів для збереження їхнього генофонду, створення ефективних методів експозиційної роботи, публікацію наукової і популярної літератури. Для забезпечення виконання

завдань зоологічних парків виділяються такі функціональні зони: експозиційна, наукова, рекреаційна та господарська [2].

Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва оголошуються для охорони й використання в наукових, рекреаційних, природоохоронних, пізнавальних і оздоровчих цілях. Вони можуть бути загальнодержавного або місцевого значення залежно від їхньої унікальності та цінності. Основним призначенням таких парків є збереження й відновлення паркових ландшафтів, проведення екскурсій, а також наукових досліджень [2].

Оголошення парків-пам'яток може проводитися з вилученням або без вилучення земель. Парки-пам'ятки загальнодержавного значення є природоохоронними установами з дозволом на рекреацію. Їхнє утримання й реконструкція здійснюються за науково обґрунтованими проектами, які можуть включати функціональне зонування й визначення норм рекреаційного навантаження [2].

Постійний догляд за парками включає санітарні рубки, рубки реконструкції та догляду, підсадку дерев, запобігання самосіву, збереження композицій з дерев, чагарників і квітів, та догляд за газонами. На території парків-пам'яток забороняється діяльність, що загрожує збереженню установи, включаючи порушення рослинних композицій, забудови, пошкодження рослинного та ґрунтового покриву, знищення диких тварин та інше нецільове використання території та природних ресурсів [2].

Охоронні зони створюються для захисту природних комплексів та об'єктів природного заповідника від негативного впливу господарської діяльності. За потреби, такі зони можуть встановлюватися і навколо об'єктів ПЗФ. Важливо зазначити, що охоронні зони не мають статусу ПЗФ. Її призначення – захист заповідної території шляхом введення спеціального режиму, що обмежує або забороняє певні види господарської діяльності. Зона може бути фрагментарною або оточувати заповідний об'єкт суцільною смугою. Території встановлюються без

вилучення земель у власників та користувачів. Їхні розміри та режим визначаються індивідуально, залежно від характеристик заповідного об'єкта та інтенсивності господарської діяльності на прилеглих територіях [2].

Режим охоронної зони встановлюється на основі екологічної експертизи, що оцінює вплив господарської діяльності на навколишнє середовище. У межах охоронних зон забороняється будівництво, геологорозвідувальні роботи, видобуток корисних копалин, рибальство, рубки лісу, полювання, організація місць масового відпочинку, туризм, застосування хімікатів у сільському господарстві, та суцільна оранка. Підприємства та установи, на землях яких створюються охоронні зони, повинні дотримуватися встановленого режиму [2].

Сумарно територій ПЗФ в Україні нараховується, згідно з даними Державного кадастру природно-заповідного фонду на початку 2021 року, – 8633 території та об'єкти природно-заповідного фонду загальною площею 4,4 млн. га, що становило 6,8 % площі країни, а також морський заказник "Філофорне поле Зернова " площею 402,5 тис. га. У складі природно-заповідного фонду було 5 біосферних заповідників, 19 природних заповідників, 53 національних природних парки, 85 регіональних ландшафтних парків, 3398 заказників, 3580 пам'яток природи, 802 заповідних урочища, 28 ботсадів, 13 зоопарків, 62 дендропарки та 588 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва [7]. Схематично інформація про кількість та співвідношення природно-заповідних територій наведена у Схемі 1.1.

**Розподіл площі об'єктів природно-заповідного фонду. Актуальна за
перерахунком ПЗФ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів
України 2021 року [7].**

Розподіл площі об'єктів ПЗФ у %

2 ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИЙ ФОНД ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНА. ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ ПЗФ

2.1 Природно-заповідний фонд Федеративної Республіки Німеччина

На території Федеративної Республіки Німеччина діє Федеральний закон про охорону природи - BNatSchG (нім. Gesetz über Naturschutz und Landschaftspflege (Bundesnaturschutzgesetz - BNatSchG)). Законом передбачено створення мережі з'єднаних біотопів (нім. Biotopverbund), які повинні охоплювати щонайменше 10 відсотків площі кожної федеральної землі. Наприклад, 10% території землі Бранденбург має бути частиною природоохоронюваних територій. Федеральний закон про охорону природи (далі - BNatSchG) визначає 7 видів охоронюваних природних територій, кожна з яких має специфічні цілі та режим охорони. Такими територіями визначаються: Природний заповідник (нім. Naturschutzgebiet); Національний парк або національний природний пам'ятник (нім. Nationalpark; Nationales Naturmonument); Біосферний заповідник (нім. Biosphärenreservat); Охоронювальний ландшафт (нім. Landschaftsschutzgebiet); Природний парк (нім. Naturpark); Природний пам'ятник (нім. Naturdenkmal); Охоронюваний ландшафтний елемент (нім. Geschützte Landschaftsbestandteil) [8].

Природний заповідник (нім. Naturschutzgebiet) є юридично закріпленими зонами, де необхідний особливий захист природи та ландшафту в цілому або окремих їх частин. Захист території виконується: для збереження розвитку або відновлення місць проживання біотопів або спільнот певних видів диких тварин і рослин; з наукових, природоісторичних або краєзнавчих причин; через їх рідкість, особливі властивості або виняткову красу. Заповідники призначені для збереження, відновлення та розвитку біотопів і середовищ існування окремих видів тварин і рослин. Разом із національними парками та природними пам'ятками вони належать до найбільш строго охоронюваних територій [8].

Рисунок 2.1

Позначення межі з видами забороненої діяльності природного заповідника в Північному Рейні-Вестфалії [20].

Існують чіткі законодавчі вимоги та заборони, які необхідно дотримуватися. Наприклад, заборонено кемпінг, розпалювання вогнищ і збір рослин. Їзда на гірських велосипедах поза дорогами чи позначеними велодоріжками також заборонена. Обмеження діяльності застосовується до усіх дій, які можуть призвести до знищення, пошкодження або зміни природоохоронної території чи її складових частин, або до стійкого порушення, заборонені відповідно до конкретних положень. Якщо це не суперечить меті охорони, природоохоронні території можуть бути доступні для загального користування. Також, забороняється встановлення водокористувацьких споруд (§ 9 пунктів 2, 3 і 4 Закону про управління водними ресурсами. На природоохоронних територіях забороняється встановлення нового освітлення на дорогах і стежках, а також встановлення освітлених або світловипромінюючих рекламних конструкцій у зовнішніх зонах згідно з § 35 Будівельного кодексу. Винятки можуть бути зроблені, якщо: цілі охорони території не можуть бути порушені, або це необхідно з причин безпеки дорожнього руху або інших питань громадської безпеки. Після національного парку природний

заповідник є найсуворішою формою охорони, передбаченою Законом про охорону природи. Для кожного природного заповідника діють окремі положення [8].

Національний парк або національний природний пам'ятник (нім. Nationalpark; Nationales Naturmonument) мають за головну мету: забезпечити природний розвиток екосистем. Одночасно вони повинні бути захищені та збережені від антропогенних впливів та небажаного втручання, включаючи збереження для майбутніх поколінь. Для цього впроваджуються спеціалізовані заходи, адаптовані до конкретних територій [8].

Наприклад, у національному парку "Баварський ліс" стежки тимчасово закриваються для захисту сапсана, виду, що перебуває під загрозою зникнення, під час його гніздування. Національні парки також виконують функцію рекреаційних зон і є зразковими регіонами для розвитку екологічного туризму.

Національні парки також можуть використовуватися для наукових досліджень та природоохоронної освіти, за умовою дотримання засад охорони території.

Національні природні праки є обширними за площею, нероздільними, більша частина території знаходяться в стані, мало або зовсім не вплинутому людиною, або придатні для переходу у такий стан, який забезпечить максимально непорушений розвиток середовища в майбутньому [8].

Національні природні пам'ятки (нім. Nationales Naturmonument) є юридично закріпленими територіями, які мають особливе значення з наукових, природно-історичних, культурно-історичних або регіональних причин, а також через свою рідкість, унікальність або красу. Національні природні пам'ятки отримують такий самий рівень охорони, як і заповідні зони. Однак, на відміну від заповідних зон, у них особливу роль відіграє не лише природна, але й культурна цінність. Оголошення національних природних пам'яток здійснюється федеральними землями у співпраці з Федеральним міністерством охорони навколишнього середовища.

Відповідальність за подальший нагляд і управління належить до федеральних земель [8].

Біосферні резервати (далі - БР) визначаються як території, які підлягають єдиному захисту та розвитку, маючи такі характеристики: вони є великомасштабними та представляють собою типові зразки певних ландшафтів; значна частина їх території відповідає критеріям природоохоронних зон, тоді як інші частини переважно відповідають критеріям ландшафтних охоронних зон; їх основною метою є збереження, розвиток або відновлення ландшафтів, які сформувалися в результаті традиційного багатофункціонального використання, а також збереження історично сформованого біорізноманіття, включаючи дикі та колишні культурні форми економічно важливих видів тварин і рослин. У разі дозволу мети охорони БР, також використовуються для наукових досліджень, спостережень за природою та ландшафтами, а також для освіти у сфері сталого розвитку. Біосферні резервати розробляються з урахуванням великомасштабності та заселеності, передбачаючи ядрову (нім. Kernzone), буферну (нім. Pflegezone) та перехідну зони (нім. Entwicklungzone). Зазначені зони мають бути захищені відповідно до режиму природоохоронних або ландшафтних охоронних територій (Положення § 23 абзац 4 застосовується до ядрових та буферних зон біосферних резерватів) [8].

У ядровій зоні (нім. Kernzone) середовище має розвиватися максимально незалежно від впливу людини. Людська діяльність тут не допускається, а захист природних або наближених до природних екосистем є пріоритетним завданням. Ядрова зона повинна бути достатньо великою, щоб забезпечити природну динаміку екосистемних процесів, і має займати щонайменше 3% загальної площі біосферного резервату. Доступ до цієї зони зазвичай дозволяється лише для досліджень, моніторингу або освітніх цілей. Перехідна зона (нім. Entwicklungzone) оточує ядрову зону та призначена для збереження і догляду за екосистемами, які виникли або були змінені через людське використання. Її мета - збереження екстенсивно використовуваних культурних ландшафтів, які забезпечують різноманітні

середовища існування для багатьох типових для цього природного середовища видів тварин і рослин. Разом з ядровою зоною, ці зони повинні складати щонайменше 20% загальної площі біосферного резервату. Перехідна зона оточує буферну зону і призначена для забезпечення сталого розвитку. Всі види використання і господарської діяльності тут мають здійснюватися з урахуванням екологічних, природоохоронних та соціальних аспектів. У перехідній зоні також проводяться дослідження і моніторинг [8].

Рисунок 2.2

Зонування територій біосферних заповідників Німеччини. Кольором позначено: червоний - ядрова зона; зелений - буферна зона; блакитний - перехідна зона [21].

Охоронювальні ландшафти, або ландшафтні охоронні території (нім. Landschaftsschutzgebiete), займають важливе місце у збереженні природного середовища та культурного ландшафту Німеччини. Їхнє створення і функціонування

регулюється низкою законодавчих актів, спрямованих на захист природи, культурної спадщини та забезпечення рекреаційних можливостей [8].

Основною метою ландшафтних охоронних територій є збереження та відновлення екологічних функцій або регенераційну здатність природного середовища. Це включає захист місць проживання диких тварин і рослин, підтримку біорізноманіття та збереження природних ресурсів [8].

Ландшафтні охоронні території також сприяють збереженню унікальних і мальовничих ландшафтів, які мають особливе культурно-історичне значення. Крім того, ці території відіграють важливу роль у забезпеченні можливостей для рекреації та відпочинку населення.

Порівняно з природними заповідниками, ландшафтні охоронні території, як правило, за площею є більші, але мають менше обмежень щодо використання. Вони часто служать буфером для природних заповідників. Території охорони ландшафту можуть служити для захисту ґрунту, рослин і тварин, а також для захисту підземних і поверхневих вод. Однак їх ефективність залежить від будь-яких конкуруючих інтересів використання землі [8].

На території ландшафтних охоронних зон заборонені будь-які дії, що можуть змінити характер ландшафту або суперечити його охоронній меті. Це включає будівництво, зміну землекористування та інші втручання, які можуть негативно вплинути на природне середовище. Однак, законодавством передбачені винятки для будівництва та експлуатації вітроенергетичних установок, якщо вони розташовані у визначених для цього зонах. [Федеральний закон про охорону природи - BNatSchG]. Наприклад, будівництво та експлуатація вітроенергетичних установок на охоронювальних ландшафтах дозволені за умови, що ці зони визначені відповідно до Закону про потребу у вітроенергетичних площах. Це забезпечує можливість розвитку відновлюваних джерел енергії без шкоди для природного середовища та ландшафту. При цьому, обмеження не діють, якщо мова йде про зони Natura 2000 або об'єкти світової спадщини

Таблиця 2.1

**Кількість і площа Охоронювальних ландшафтів (нім. Landschaftsschutzgebiet)
за федеральними землями (нім. Bundesland) в Німеччині.
[Федеральне агентство охорони природи 2022 на основі даних федеральних
земель; Статус даних: 12.2019]**

Федеративна земля (далі ФЗ)	Загальна площа ФЗ (га)	Площа охоронювальних ландшафтів(га)	Кількість	Частка площі у відсотках від площі ФЗ
Баден-Вюртемберг(нім. Baden-Württemberg)	3 601 243,67	802 966,2	1451	22,30
Баварія (нім. Bayern)	7 064 600,67	2 116 805,20	705	29,96
Берлін (нім. Berlin)	89 310,24	12 489,2	56	13,98
Бранденбург (нім. Brandenburg)	2 972 004,88	1 175 707,2	112	39,56
Бремен (нім. Bremen)	41 206,36	8 123,1	12	19,71
Гамбург (нім. Hamburg)	98 025,876	14 722,47	38	15,02
Гессен (нім. Hessen)	2 111 609,0	212 515,4	124	10,06
Мекленбург-Передня Померанія** (нім. Mecklenburg-Vorpommern)	3 103 699,094	724 192,07	144	23,33
Нижня Саксонія (нім. Niedersachsen)	5 347 490,8	1 005 036,30	1317	18,79
Північний Рейн-Вестфалія (нім.Nordrhein-Westfalen)	3 412 350,2	1 460 871,0	3800	42,81

Рейнланд-Пфальц (нім. Rheinland-Pfalz)	1 985 851,8	595 886,5	109	30,01
Саарланд (нім. Saarland)	257 237,65	88 877,7	371	34,55
Саксонія (нім. Sachsen)	1 849 318,20	569 982,9	177	30,82
Саксонія-Ангальт (нім. Sachsen-Anhalt)	2 057 392,70	686 228,7	133	33,35
Шлезвіг-Гольштейн (нім.)Schleswig-Holstein	2 557 106,97	273 399,4	300	10,69
Тюрінгія (нім. Thüringen)	1 621 152,22	385 638,06	54	23,79
Німеччина (нім. Deutschland)	38 169 600,4	10 133 441,6	8 903	26,5

Природні парки (нім. Naturpark) (далі - ПП) в Німеччині є важливими територіями, які розвиваються та підтримуються з урахуванням єдиних підходів і стандартів. ПП охоплюють великі території, що дозволяє ефективно зберігати біорізноманіття та природні процеси [8].

Завдяки своїм природним умовам, парки є ідеальними для відпочинку та рекреації, а також сприяють розвитку сталого туризму. ПП сприяють збереженню,

розвитку та/або відновленню ландшафтів, сформованих через різноманітне використання, а також підтримці видового та біотопного різноманіття. Для цього здійснюється екологічно відповідальне землекористування [8].

ПП також відіграють важливу роль в освітніх програмах, спрямованих на сталий розвиток. Вони є місцем для навчання та просвіти громадськості щодо важливості охорони природи та сталого використання природних ресурсів. Відповідно до описаних цілей, ПП є ретельно сплановані, структуровані, розвинені та підтримувані з урахуванням цілей охорони природи та ландшафтного догляду [8].

Природні пам'ятники (нім. Naturdenkmal) є юридично закріпленими природними об'єктами площею до п'яти гектарів, які набувають особливого статусу збереження через наукове, природно-історичне, регіональне значення, або через особливість, красу, рідкість чи через унікальний характер ландшафту. Природними пам'ятниками є певні форми природи, наприклад, скельні утворення чи джерела. Знищення природних пам'яток, а також будь-які дії, що можуть призвести до їх руйнування, пошкодження або зміни, суворо заборонені відповідно до чинного законодавства [8].

Охоронюваний ландшафтний елемент (нім. Geschützte Landschaftsbestandteil) – це юридично закріплені частини природи та ландшафту, які потребують особливого захисту. Такий захист необхідний для збереження, розвитку або відновлення продуктивності та функціональності природних систем, для оживлення, структуризації або догляду за місцевим або ландшафтним виглядом, а також для захисту від шкідливих впливів. Ці елементи також мають значення як місця проживання певних видів диких тварин і рослин. Захист може поширюватися на всю територію або на її частини, включаючи всі алеї, однобічні ряди дерев, окремі дерева, живоплоти або інші елементи ландшафту [8].

Знищення охоронюваних елементів ландшафту, а також будь-які дії, що можуть призвести до їх руйнування, пошкодження або зміни, суворо заборонені відповідно до детальних положень. У разі зменшення чисельності цих елементів може бути передбачено зобов'язання щодо здійснення відповідних та допустимих заміщуючих насаджень або надання грошової компенсації. Важливо зазначити, що частини культурного ландшафту, які мають особливе значення, але не відповідають суворим критеріям пам'яток природи, визначаються як охоронювані елементи ландшафту. Вони набувають свого значення через позитивний вплив на місто чи ландшафт або через важливість для систем біотопної мережі. Типовими прикладами є групи дерев, живоплоти, переліски, болота або луки. Визначення охоронюваних елементів ландшафту здійснюється через правове регулювання, яке було згадане раніше. Компоненти ландшафту площею до 10 гектарів встановлюються низовим органом охорони природи, тоді як об'єкти площею понад 10 гектарів визначаються вищим органом охорони природи. Догляд за окремими об'єктами покладається на нижчі природоохоронні органи у районних адміністраціях або самоврядованих містах [8].

2.2 Порядок захисту територій природно-заповідного фонду Німеччини

Порядок захисту природних територій, яка пояснена у Декларації про охоронювані частини природи та ландшафту (§22 BNatSchG) зазначає, що процес охорони природних територій здійснюється шляхом офіційної декларації. У цій декларації чітко визначається об'єкт охорони, мета охорони, а також обов'язкові та заборонені дії, необхідні для досягнення цієї мети. Крім того, у декларації можуть зазначатися заходи з догляду, розвитку та відновлення або надаватися відповідні повноваження для їх здійснення. Охоронювані території можуть бути поділені на зони з різним рівнем захисту відповідно до конкретних цілей, з можливістю включення прилеглих територій, якщо це необхідно для ефективного захисту [8].

Декларації про встановлення охорони над перспективними об'єктами ПЗФ, здійснюються шляхом закону, правової постанови або статуту, але якщо вони несумісні з вимогами Директиви 2001/42/ЄС через відсутність стратегічної екологічної оцінки. Необхідні дії для усунення несумісності повинні бути виконані негайно в рамках додаткової процедури. Якщо ці дії виконані вчасно, несумісність вважається усуненою. Якщо ж дії не виконані до закінчення встановленого терміну, декларація втрачає чинність [8].

Території майбутніх охоронювальних ландшафтних елементів (нім. Geschützte Landschaftsbestandteil), декларація яких тільки планується, можуть бути тимчасово охоронені на термін до двох років. Виняток становить випадок, коли зміни або порушення можуть загрожувати досягненню запланованої мети охорони. Цей термін може бути один раз продовжений ще на два роки. У тимчасово охоронюваній частині заборонені дії та заходи, які можуть негативно змінити об'єкт охорони. Тимчасова охорона може бути скасована повністю або частково, якщо умови для неї більше не існують. Охоронювані частини природи та ландшафту повинні бути зареєстровані. Деталі цього процесу визначаються земельним законодавством [8].

Процедура оголошення національних парків (нім. Nationalpark; Nationales Naturmonument) містить декларацію про оголошення національного парку або

національного природного пам'ятника, приймається за погодженням з Федеральним міністерством охорони довкілля, охорони природи та ядерної безпеки та Федеральним міністерством транспорту та цифрової інфраструктури [8].

3 ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТРУКТУРИ ПЗФ УКРАЇНИ ТА НІМЕЧЧИНИ. КЛАСИФІКАЦІЯ МСОП

3.1 Міжнародна класифікація природоохоронних територій (МСОП)

Порівнюючи категорії ПЗФ двох країн, важливим є порівняння до міжнародної класифікації природоохоронних територій розробленою Міжнародною спілкою охорони природи (далі - МСОП, англ. IUCN). Класифікація природоохоронних територій є головною складовою стратегії збереження світової природної спадщини та біорізноманіття. МСОП розробив систему категоризації для управління об'єктами ПЗФ, щоб визначати, зберігати та розрізняти різні цілі та потреби при класифікації охоронюваних територій та їхніх функцій. Методологія категоризації визнана на міжнародному рівні національними урядами та світовими організаціями, такими як ООН, і схвалена Конвенцією про біологічне різноманіття.

МСОП виділяє 7 категорій: Ia - Природний заповідник суворого режиму (англ. Strict nature reserve); Ib - Дика територія (англ. Wilderness Area); II - Національний парк (англ. National park); III - Пам'ятка природи чи природний об'єкт (англ. Natural Monument or Feature); IV - Територія догляду за оселищами/видами (англ. Habitat/species management area); V - Охоронний ландшафт/узбережжя (англ. Protected Landscape/Seascape); VI - Охоронна зона зі сталим використанням відновних природних ресурсів (англ. Protected Area with sustainable use of natural resources) [10].

Ia - Природний заповідник суворого режиму (англ. Strict nature reserve) – це територія, яка підлягає повному захисту від будь-якого втручання, за винятком мінімального людського використання, з метою збереження геологічних і геоморфологічних особливостей та біорізноманіття. Ця територія є ареалом для збереження аборигенних біоценозів, які ізольовані від будь-якого антропогенного впливу, крім наукових досліджень, екологічного моніторингу та навчання [10].

Ib - Дика територія (англ. Wilderness Area) подібна до природного заповідника, але більша за площею і під менш суворою охороною. Територія дозволяє природні

процеси та процеси біорізноманіття для відновлення видів, постраждалих від людської діяльності. Вона служить ізоляційною зоною, що захищає від зміни клімату та зберігає zagrożені види. Відвідування мінімізоване; дозволяється лише немеханізований туризм (пішохідний, лижний, водний), що дає змогу спостерігати дику природу без значного впливу [10].

II - Національний парк (англ. National park) подібний до Дикої території (Ib) за розмірами та принципами захисту екосистем, але більш відкритий для відвідувачів і інфраструктури. Він сприяє місцевій економіці через навчальний і рекреаційний туризм, зберігаючи ефективність природоохоронних заходів. Навколишні території можуть мати або не мати господарське значення, але вони повинні створювати буферну зону для захисту місцевих видів і оселищ [10].

III - Пам'ятка природи чи природний об'єкт (англ. Natural Monument or Feature) це порівняно менша територія, розташована навколо природної пам'ятки та оточуючого середовища. Пам'ятки можуть бути природного походження або включати елементи, змінені людьми, якщо вони пов'язані з біорізноманіттям або мають історичне чи духовне значення. Для відповідності категорії МСОП, територія повинна мати геологічні або геоморфологічні особливості та включати соціально важливі природні феномени або культурні урочища. Класифікація включає два підвиди: пам'ятки, де біорізноманіття пов'язане з умовами природного об'єкта, та пам'ятки, де біорізноманіття залежить від наявності священних місць, що суттєво змінили екосистеми [10].

IV - Територія догляду за оселищами/видами (англ. Habitat/species management area) подібна до пам'ятки природи, але орієнтована на більш виражені зони консервації, де визначені види або оселище потребують тривалішого та інтенсивнішого захисту. Розмір об'єкта не обов'язково є відмінною ознакою. Такі природоохоронні об'єкти повинні ретельно контролюватися для належного догляду,

збереження та реінтродукції видів та оселищ. Громадські освітні проекти, які стосуються цих об'єктів, заохочуються як частина завдань догляду [10].

V - Охоронний ландшафт/узбережжя (англ. Protected Landscape/Seascape) охоплює цілісні ділянки землі або водойми з унікальним природним планом, на яких можуть розміщуватися комерційні заклади. Основна мета полягає в збереженні місцевості з характерним і цінним екологічним, біологічним, культурним та видовим значенням. У порівнянні з іншими категоріями, ця дозволяє більшу взаємодію місцевих громад з територією, сприяючи сталому догляду та використанню природної і культурної спадщини. Такі охоронні ландшафти чи узбережжя забезпечують рівновагу між людьми та природою і можуть допускати традиційне сільське чи лісове господарство, за умови забезпечення тривалого захисту та відтворення екології зони [10].

VI - Охоронна зона зі сталим використанням відновних природних ресурсів (англ. Protected Area with sustainable use of natural resources). Людський фактор важливий для розуміння догляду за цими охоронюваними територіями, широкомасштабний промисловий розвиток тут неприпустимий. МСОП рекомендує зберігати більшу частину території в природних умовах. Кожна держава самостійно визначає рівень індустріалізації, враховуючи особливості кожної охоронюваної зони [10].

Таблиця 3.1

**Порівняльна таблиця до категорій України, Німеччини та категорій
визначених МСОП**

Категорії МСОП	ПЗФ України	ПЗФ Німеччини
Ia	Природний заповідник	-
Ib	-	-
II	Національний парк	Національний парк (нім. Nationalpark)
III	Пам'ятки природи	Природний пам'ятник (нім. Naturdenkmal)
IV	Заказник; Заповідні урочища	Природний заповідник (нім. Naturschutzgebiet)
V	Зони стаціонарної рекреації НПП, зони стаціонарної і регульованої рекреації РЛП	Охоронювальний ландшафт (нім. Landschaftsschutzgebiet)
VI	-	-

Класифікаційна система повинна застосовуватися рівномірно в усіх країнах, щоб полегшити збір і обробку даних. Умови для створення та управління охоронюваними територіями дуже різняться від регіону до регіону. Країни Європи, з урахуванням довготривалої історії землекористування, не так добре підходять для створення охоронюваних територій категорії II [11].

Умови країн більш сприятливі для визначення охоронюваних територій категорії IV і V, через вказаний рівень антропогенного впливу. Відсутність відповідників в таблиця також пояснюється тим що, охоронювані території різних категорій межують одна з одною. Наприклад, порівнюючи ПЗФ Німеччини та України, багато

територій категорії V містять охоронювані території категорій I та IV або межують з територіями категорії II. У деяких охоронюваних територіях категорії II, у свою чергу, є підтериторії, що відповідають категоріям Ia та Ib. Це цілком відповідає системі класифікації, за умови, що такі території окремо враховуються для статистичних обстежень та збору даних, але найчастіше ця умова не дотримується [11].

3.2 Порівняння структури природно-заповідного фонду України та Німеччини

Співвідношення об'єктів ПЗФ України та Німеччини подані в Таблиці 3.2, де наведено найбільш відповідні об'єкти природно-заповідного фонду Німеччини, а

також інші відповідники, що вирізняються формою визначення, за німецькою системою. Також, наведена характеристика, яка включає спільні та розбіжні риси об'єктів охорони.

Таблиця 3.2

Порівняння категорії українського та німецького природно-заповідного фонду, та їх характеристика

Категорії ПЗФ України	Категорії ПЗФ Німеччини	Характеристика
Біосферні заповідники (резервати)	Біосферний резерват (нім. Biosphärenreservat)	Обидві країни визначають біосферні заповідники як природоохоронні території на національному рівні, які зазначені в законодавстві про ПЗФ, зосереджені на збереженні природних комплексів і біорізноманіття. В Україні біосферні заповідники мають міжнародний статус завдяки програмі ЮНЕСКО, аналогічно до Німеччини, де біосферні резервати можуть бути частиною міжнародної мережі. Дослідження та моніторинг в обох країнах здійснюються з урахуванням міжнародних програм. В Україні чітко визначені обмеження на певні види діяльності (рубки, добування піску тощо). В Німеччині розвиток і випробування економічних методів, які не шкодять природі, наприклад, органічне землеробство, екологічний туризм, використання відновлюваних джерел

		енергії - дозволяють вести господарську діяльність, не порушуючи природний баланс і зменшуючи екологічний слід [2; 8; 13].
Регіональні ландшафтні парки	Охоронювальний ландшафт (нім. Landschaftsschutzgebiet)	<p>Україна: Регіональні ландшафтні парки мають місцеве або регіональне значення і зосереджуються на збереженні природних комплексів та організованому відпочинку. Завданням є збереження цінних природних та історико-культурних комплексів, створення умов для туризму і відпочинку, сприяння екологічній освіті. Можлива з вилученням або без вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів [2].</p> <p>Німеччина: Ландшафтні охоронні території мають національне значення і акцентують на збереженні природного балансу, біорізноманіття та рекреації. Завданням є збереження і відновлення природного балансу, захист місць проживання дикої флори і фауни, збереження культурно-історичної значимості, особливе значення для рекреації. Правовідносно встановлені території без вилучення земель, з правовими обмеженнями на використання. Всі дії, які змінюють характер території або суперечать особливій меті захисту, заборонені, з виключенням для</p>

		<p>вітроенергетичних установок в спеціальних зонах [8].</p> <p>Українське законодавство зосереджено на створенні умов для збереження природних комплексів та рекреаційної діяльності на місцевому рівні, тоді як німецьке законодавство акцентує на збереженні природного балансу та біорізноманіття на національному рівні з правовими обмеженнями для захисту територій.</p>
Заказники	Природний заповідник (нім. Naturschutzgebiet)	<p>Україна: Основна мета — збереження природних комплексів і їх компонентів, з акцентом на збереження екологічного балансу. Оголошення заказників відбувається без вилучення земель, водних та інших природних об'єктів, зобов'язання власників щодо охорони.</p> <p>Забороняються рубки, видалення захаращеності, полювання, інша діяльність, що суперечить завданням заказника [2].</p> <p>Німеччина: Збереження, розвиток або відновлення місць проживання диких тварин і рослин, наукові, природно-історичні, краєзнавчі причини, а також через їх рідкість і красу. Природні заповідники правовідносно встановлюються з детальними обмеженнями і заборонами на дії, що можуть пошкодити природні компоненти.</p>

		Відмінності полягають в організаційних підходах, правових обмеженнях та управлінських аспектах. В Україні акцент робиться на збереження без вилучення земель, в той час як у Німеччині правовідносно встановлюються території з детальними обмеженнями на використання [8].
Пам'ятки природи	Природний пам'ятник (нім. Naturdenkmal)	<p>Україна: Наявний чіткий розподіл Пам'яток природи за типами. Організація проводиться без вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів у власників або користувачів [2].</p> <p>Німеччина: Природний пам'ятник має бути площею до п'яти гектарів. Немає чіткого розподілу за типами. Природний пам'ятник передбачає забезпечення безпеки та розвитку оселищ або середовищ існування певних диких тварин і рослин. Оголошення відбувається Федеральними землями у співпраці з Федеральним міністерством охорони навколишнього середовища [8].</p>
Національні природні парки	Національний парк або національний природний пам'ятник (нім. Nationalpark; Nationales Naturmonument)	<p>Україна: Ділянки землі та водного простору вилучаються з господарського використання і надаються НПП. Завдання: Збереження, відтворення і використання природних комплексів та об'єктів, що мають природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню та</p>

		<p>естетичну цінність. Розподіл чіткого зонування: заповідна, регульованої рекреації, стаціонарної рекреації та господарська [2].</p> <p>Німеччина: Правовідно встановлені, великі, переважно незаймані людиною території, що мають особливу цінність і відповідають умовам заповідних зон. Головним завданням визначає: Забезпечення природних процесів з мінімальним втручанням людини. Окремо визначає Національні природні пам'ятники (нім. Nationales Naturmonument), які отримують такий самий рівень охорони, як і заповідні зони. Однак, на відміну від заповідних зон, у них особливу роль відіграє не лише природна, але й культурна цінність [8].</p> <p>Українське законодавство детально регулює структуру і зонування національних парків, встановлює конкретні обмеження для різних зон, забезпечує багатофункціональність НПП. Німецьке законодавство більше акцентує увагу на збереженні природних процесів з мінімальним втручанням людини, надаючи територіям статус.</p>
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	Садовий пам'ятник (нім. Garten-Denkmalen)	Найважливіша відмінність між визначенням поняття це приналежність до різних законодавств. В Україні Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва

		<p>визначаються Законом України про природно-заповідний фонд, на той час як в Німеччині Садовий пам'ятник (нім. Garten-Denkmalen) зазначений в Законі про охорону пам'яток культури. Також, важлива різниця, що не кожна ФЗ виділяє Садовий пам'ятник (нім. Garten-Denkmalen) як охоронювальний об'єкт. Натомість в Україні Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення є природоохоронними рекреаційними установами, де може проводитися зонування території.</p>
<p>Заповідні урочища</p>	<p>Природний парк (нім. Naturpark)</p>	<p>Україна: Заповідні урочища, такі як степові балки або водойми, мають чіткі природні межі. Суворий заповідний режим, аналогічний до природних заповідників, забороняє будь-яку діяльність, що порушує природні процеси. Основною функцією є збереження цілісних ландшафтів у природному стані для підтримання біологічного та ландшафтного різноманіття і вивчення природних процесів. Заповідні урочища мають статус територій місцевого значення на відміну від природних заповідників та національних природних парків, які мають загальнодержавне значення.</p> <p>Оголошення відбувається без вилучення земель у власників або користувачів.</p>

		<p>Відповідальність за охорону покладається на власників або користувачів земель. Зберігають цілісність ландшафти у природному стані, підтримують біорізноманіття [2].</p> <p>Німеччина: Природні парки сприяють сталому розвитку регіонів завдяки своїм природним умовам та можливостям для рекреації і туризму. Важлива роль у просвіті громадськості щодо охорони природи та сталого використання ресурсів. Природні парки ретельно сплановані, структуровані та підтримувані з урахуванням цілей охорони природи та ландшафтного догляду. Зберігають та розвивають ландшафти, підтримують сталий розвиток та освітні програми [8].</p> <p>Заповідні урочища в Україні та природні парки в Німеччині мають схожі цілі щодо збереження природних комплексів та біорізноманіття. Проте, українські урочища мають місцеве значення і суворий заповідний режим без вилучення земель, тоді як німецькі природні парки охоплюють великі території, мають загальнодержавне значення і забезпечують комплексний підхід до збереження природи, розвитку регіонів та освіти водночас.</p>
Ботанічні сади	Ботанічні сади	Ботанічні сади України та Німеччини

	(нім. Botanischen Gärten)	<p>розрізняються пігрунтм законодавста.</p> <p>Ботанічні сади України визначаються Законом про природно-заповідний фонд. Німецький Федеральний закон про охорону природи (BNatSchG) не виділяє окремо поняття Ботанічні сади. Натомість Закон про охорону пам'яток культури (Закон про охорону пам'яток - DSchG) в залежності від ФЗ виділяє поняття Ботанічного саду, та забезпечує охорону щодо вказаного закону. “Історичні парки та сади є витворами садово-паркового мистецтва, розташування яких, а також архітектурний і рослинний дизайн свідчать про функцію об’єкта як життєвого простору та самовираження попередніх форм суспільства та культури, яку вони підтримували. Сюди також входять сади тварин і ботанічні сади, якщо вони мають власний історичний та архітектурний дизайн.” [14]. Власники та утримувачі Ботанічних садів зобов’язані зберігати та підтримувати стан. Загальними причинами охорони становлять суспільний інтерес через історичні, художні, наукові, технічні, фольклористичні чи містобудівні причини [14].</p>
Дендрологічні парки	Природний пам'ятник (нім. Naturdenkmal)	<p>Дендрологічні парки України зазначаються в Законі про природно-заповідний фонд. Чітко визначаються положення щодо дендропарків: поділяються на</p>

		<p>загальнодержавного та місцевого значення. Дендрологічні парки місцевого значення є науково-дослідними природоохоронними установами, тоді як місцевого значення можуть набути такого статусу. Земельні ділянки з усіма природними ресурсами вилучаються з господарського використання і надаються дендрологічним паркам. Німецький відповідник Дендрологічного парку (нім. Arboretum) підлягає захисту як Природний пам'ятник (нім. Naturdenkmal) відповідно Федеральному закону про охорону природи (BNatSchG). Окремого визначення як “Арборетум” або “Дендропарк” в німецькому законодавстві не зазначається. Природний пам'ятник(нім. Naturdenkmal) має бути площею до п'яти гектарів. Немає чіткого розподілу за типами. Природний пам'ятник передбачає забезпечення безпеки та розвитку оселищ або середовищ існування рослин.Оголошення відбувається Федеральними землями у співпраці з Федеральним міністерством охорони навколишнього середовища.</p>
Зоологічні парки	Зоолгічні парки (нім. Zoos)	<p>Зоологічні парки України описані в Законі про природно-заповідний фонд, натомість німецькі зоологічні парки (нім. Zoos) не виділяються як частина біотопної мережі, де зазначені території ПЗФ. Інформація</p>

		<p>про Зоологічні парки міститься в Розділі 2 Федерального закону про охорону природи (BNatSchG). Обидва законодавства передбачають захист тварин і дотримання умов їх утримання. Важлива роль екологічної освіти та наукових досліджень. Потреба у спеціальних дозволах та контролю з боку держави.</p> <p>Українське законодавство більше уваги приділяє зонуванню території та ролі різних зон. Земельні ділянки, де створюються зоологічні парки, вилучаються з господарського використання для забезпечення умов утримання тварин та охорони їх середовища проживання. Німецьке законодавство має детальніші вимоги до умов утримання і управління зоопарками, а також чіткіші механізми контролю та санкцій. Зоологічні парки в обох країнах відіграють важливу роль у підвищенні екологічної свідомості та проведенні наукових досліджень. Українське законодавство чітко визначає різні зони зоологічних парків (експозиційна, наукова, рекреаційна, господарська), тоді як німецьке законодавство більше зосереджено на загальних вимогах до утримання тварин.</p> <p>Німецьке законодавство містить більш детальні вимоги до умов утримання</p>
--	--	---

		тварин, включаючи біологічні потреби, ветеринарний догляд, запобігання втечі та захист від шкідників [8].
Охоронні території	Охоронюваний ландшафтний елемент (нім. Geschützte Landschaftsbestandte il)	<p>Обидва законодавства передбачають охорону природних територій для збереження їх екологічної функціональності. Українське законодавство акцентує увагу на запобіганні негативному впливу господарської діяльності на прилеглих територіях. Німецьке законодавство охоплює захист ландшафтних елементів, які мають важливе значення для екосистеми та місцевого ландшафту. В Україні забороняється будівництво промислових об'єктів, мисливство та інша діяльність, що може негативно вплинути на природні комплекси.</p> <p>У Німеччині забороняється знищення, пошкодження або зміна охоронюваних ландшафтних елементів, а також передбачаються заходи для їх відновлення. В Україні забороняється будівництво промислових об'єктів, мисливство та інша діяльність, що може негативно вплинути на природні комплекси. У Німеччині забороняється знищення, пошкодження або зміна охоронюваних ландшафтних елементів, а також передбачаються заходи для їх відновлення. В Україні режим охоронних зон затверджується</p>

		державними органами, які приймають рішення про їх створення. У Німеччині режим захисту встановлюється на основі загальних законодавчих положень і може бути доповнений місцевими законами.[2; 8].
--	--	---

Наявна правова різниця між українською категорією Парками-пам'ятками садово-паркового мистецтва та німецьким відповідником Садові пам'ятники (нім. Garten-Denkmalen). Різниця полягає в тому, що в українському Законі про природно-заповідний фонд є окрема стаття (Глава 11 ЗУ про природно-заповідний фонд України), яка визначає Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва як частину ПЗФ України, та підлягає захисту саме за вищевказаним законом. Щодо німецької системи, Федеральний закон про охорону природи (далі - BNatSchG), не містить статті, яка описує об'єкт ПЗФ зі схожими характеристиками, порівнюючи до української системи визначення парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, тобто німецький відповідник не підлягає керівництву Федерального офісу з охорони природи (нім. Bundesamt für Naturschutz). Натомість, німецьке законодавство виділяє Садові пам'ятники (нім. Garten-Denkmalen) згідно Закону про охорону пам'яток культури (Закон про охорону пам'яток - DSchG) (нім. Gesetz zum Schutz der Kulturdenkmale (Denkmalschutzgesetz - DSchG). В законі виділено поняття Садового пам'ятника як: *“Садовий пам'ятник - це зелена територія, сад або парк, кладовище, проспект або будь-яке інше свідчення садово-ландшафтного дизайну, збереження якого відповідає інтересам широкої громадськості з причин, зазначених у пункті 2. До садового пам'ятника належать його аксесуари та обладнання, оскільки вони утворюють одиницю пам'ятної цінності з садовим пам'ятником.”* (перекладено з нім., § 2 Закон про охорону пам'яток культури (Закон про охорону пам'яток - DSchG)), [15].

Наведений приклад визначення Садового пам'ятнику (нім. Garten-Denkmalen) визначено саме за Берлінським законом про охорону пам'яток культури (нім. Gesetz zum Schutz von Denkmalen in Berlin). Кожна Федеративна земля (далі - ФЗ) Німеччини має окремий Закон про охорону пам'яток - DSchG, який різниться в визначенні поняття “пам'ятник”. На приклад в законі про охорону пам'яток культури ФЗ Баден-Вюртемберг (нім. Baden-Württemberg) визначення Садового пам'ятнику не існує, натомість визначається загальне поняття “пам'ятник культури” як “(1) Пам'ятками культури в розумінні цього закону є об'єкти, групи та частини об'єктів, у збереженні яких існує суспільний інтерес з наукових, мистецьких чи краєзнавчих міркувань.” [перекладено з нім., § 2 Закон про охорону пам'яток культури (Закон про охорону пам'яток - DSchG)]. Протилежним прикладом є Закон про охорону пам'яток ФЗ Саксонія (нім. Sachsen), де культурною пам'яткою чітко визначаються твори садово-ландшафтного мистецтва та історичні ландшафтні форми. Тобто, в залежності від ФЗ Німеччини варіюється поняття Садового пам'ятника (нім. Garten-Denkmalen), або взагалі виключається з законодавства окремих земель. Управління відповідниками українських Парками-пам'ятками садово-паркового мистецтва в Німеччині відбувається адміністрацією Сенату (нім. Senatsverwaltung) відповідно до ФЗ [12; 14; 15].

Територія, на якій розташований Садовий пам'ятник (нім. Garten-Denkmalen) не вилучається з приватної власності. Власник зобов'язаний утримувати пам'ятку в належному стані, проводити ремонт, дбайливо поводитися та захищати від потенційних загроз. Власник територій повинен негайно повідомити відповідний орган охорони пам'яток (Сенат) про будь-які дефекти, які можуть загрожувати збереженню пам'ятки [16].

ВИСНОВКИ

Класифікаційна система МСОП є загально визнаною основою для визначення категорій природоохоронних територій у всьому світі. Використання цієї класифікації дозволяє проводити порівняння між різними країнами та регіонами, а також сприяє узгодженому збору та аналізу даних про охоронювані території.

В Україні до категорії Ia належать природні заповідники, які займають важливе місце в системі природоохоронних територій країни. Вони створюються для збереження природних екосистем, рідкісних видів флори і фауни, а також унікальних природних явищ. Категорія II представлена національними парками, які,

крім природоохоронної функції, мають також рекреаційне значення. До категорії III відносяться пам'ятки природи, які можуть бути як природними об'єктами, так і окремими ландшафтними утвореннями. Заповідні урочища та заказники в Україні відносяться до категорії IV, їхня мета полягає у збереженні окремих видів та екосистем на певних територіях. Важливо також відзначити зони стаціонарної рекреації національних природних парків та регіональних ландшафтних парків, які відносяться до категорії V і призначені для організації відпочинку населення.

Німеччина також має розвинену систему природоохоронних територій, яка в значній мірі відображає категорії МСОП. Національні парки (категорія II) відіграють важливу роль у збереженні природних ландшафтів та біорізноманіття, одночасно надаючи можливість для екологічного туризму. Природні пам'ятки (категорія III) зберігають унікальні природні об'єкти, які мають значення як для науки, так і для рекреації. Природні заповідники (категорія IV) в Німеччині спрямовані на захист конкретних екосистем та видів, і, як правило, мають чітко визначені межі. Охоронювані ландшафти (категорія V) включають великі території, які використовуються для збереження культурних ландшафтів, що утворилися під впливом людської діяльності.

Показано, що особливість європейських країн, таких як Німеччина, полягає в тому, що умови для створення та управління охоронюваними територіями значно відрізняються від умов, що існують у менш антропогенно змінених регіонах світу. Тривала історія землекористування в Європі означає, що створення великих і недоторканих територій категорії II є складним завданням. Тому значна частина охоронюваних територій в Німеччині належить до категорій IV і V, які дозволяють поєднувати охорону природи з помірним людським впливом.

Відсутність відповідників для деяких категорій МСОП у класифікаціях України та Німеччини також можна пояснити тим, що охоронювані території різних категорій часто межують одна з одною або навіть частково перекриваються. Наприклад, багато територій категорії V в Німеччині включають охоронювані зони категорій I та IV або межують з територіями категорії II. У свою чергу, деякі

національні парки (категорія II) мають підтериторії, які відповідають категоріям Ia та Ib. Це відповідає класифікаційній системі МСОП, за умови, що такі території враховуються окремо під час збору даних та статистичних обстежень.

Режим охоронних зон в Україні затверджується державними органами, які приймають рішення про їх створення, що забезпечує централізований підхід до управління природоохоронними територіями, враховуючи також об'єкти природно-заповідного фонду місцевого значення. У Німеччині режим захисту встановлюється на основі загальних законодавчих положень і може бути доповнений кожною Федеративною землею додатково. Це дозволяє адаптувати охоронні заходи до місцевих умов.

В роботі доведено, що законодавча система ФЗ Німеччини може не виділяти Парки садово-паркового мистецтва як об'єкт ПЗФ, в той час як інші землі можуть мати розгорнуте законодавство що чітко виділяє вищезазначене поняття. Українське законодавство детально регулює парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва як частину природно-заповідного фонду. У Німеччині садові пам'ятники визначаються законом про охорону пам'яток культури, і не кожна федеральна земля виділяє їх як охоронюваний об'єкт. Управління садовими пам'ятниками відбувається на рівні федеральних земель, тобто адміністрацією Сенату (нім. *Senatsverwaltung*).

Категорії ПЗФ які перераховані в Федеральному законі про охорону природи (нім. *BNatSchG*) підпорядковуються управлінню Федеральному міністерству навколишнього середовища, охорони природи та ядерної безпеки (нім. *Das Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz und nukleare Sicherheit*)

Відмінності в підходах до створення та управління природоохоронними територіями обумовлені історією землекористування, культурними традиціями та рівнем антропогенного впливу. В Україні велика увага приділяється створенню природних заповідників, які зосереджуються на збереженні недоторканих природних екосистем. Ці території часто мають суворі обмеження щодо

господарської діяльності, що забезпечує високий рівень охорони природних ресурсів.

У Німеччині, навпаки, значна частина природоохоронних територій представлена охоронюваними ландшафтами, які поєднують охорону природи з традиційним землекористуванням. Це обумовлено високим рівнем урбанізації та антропогенного впливу на території країни. Німецькі природоохоронні території часто включають зони, де дозволена помірна господарська діяльність, що сприяє збереженню культурного ландшафту та підтримці місцевої економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Заповідна справа в Україні [Текст] : навчал. посібник / [за заг. ред. М.Д. Гродзинського, М.П. Стеценка]. – К. : Географіка, 2003. – 306 с.
2. Про природно-заповідний фонд : Закон України від 16.06.1992 № 2456-ХІІ. Дата оновлення: 22.06.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>
3. Земельний кодекс України : від 25.10.2001 2768-ІІІ. Дата оновлення: 28.05.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
4. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від від 26.06.91 № 1268-ХІІ. Дата оновлення: 22.06.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
5. Закон України «Про плату за землю» : Закон України від 03.07.92 N 2536-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2535-12#Text>

6. Указ Президента України від 24 квітня 1998 року № 374/98 "Про резервування цінних природних територій для наступного заповідання" від 24.04.1998 № 374/98
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374/98#Text>
7. Інтернет сторінка Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України.
URL: <https://wownature.in.ua/oberihaymo/pryrodno-zapovidnyy-fond/>
8. Федеральний закон про охорону природи - BNatSchG (нім. Gesetz über Naturschutz und Landschaftspflege (Bundesnaturschutzgesetz - BNatSchG) URL: https://www.gesetze-im-internet.de/bnatschg_2009/index.html#BJNR254210009BJNE003000000
9. Інтернет сторінка Тюрінгського БР. URL: <https://www.biosphaerenreservat-thueringerwald.de/informieren-verstehen/unesco-biosphaerenreservat-thueringerwald/zonierungskonzept>
10. The UN Environment Programme World Conservation Monitoring Centre). URL: https://web.archive.org/web/20160522215952/http://www.iucn.org/about/work/programmes/gpap_home/gpap_quality/gpap_pacategories
11. Protected Areas Programme Vol 14 No 3 PROTECTED AREA CATEGORIES 2004 ("The international journal for protected area managers") ISSN: 0960-233X. URL: https://www.iucn.org/sites/default/files/import/downloads/14_3lowres.pdf
12. Gesetz des Landes Baden-Württemberg zum Schutz der Natur und zur Pflege der Landschaft (Naturschutzgesetz - NatSchG) Від 23.06.2015. URL: <https://www.landesrecht-bw.de/bsbw/document/jlr-NatSchGBW2015pP30>
13. UNESCO - Man and the Biosphere Programme (MAB) URL: <https://www.unesco.org/en/mab/wnbr/about>
14. Thüringer Gesetz zur Pflege und zum Schutz der Kulturdenkmale (Thüringer Denkmalschutzgesetz - ThürDSchG -) in der Fassung der Bekanntmachung vom 14. April 2004. URL: <https://landesrecht.thueringen.de/bsth/document/jlr-DSchGTH2004V4P1>
15. Gesetz zum Schutz von Denkmälern in Berlin (Denkmalschutzgesetz Berlin - DSchG Bln) Vom 24. April 1995. URL: <https://gesetze.berlin.de/bsbe/document/jlr-DSchGBE1995rahmen>
16. Gesetz zum Schutz der Kulturdenkmale (Denkmalschutzgesetz - DSchG) vom 6.

Dezember 1983 (GBl. S. 797) URL: DSchG,BW - Denkmalschutzgesetz - Gesetze des Bundes und der Länder (lexsoft.de)

17. Картохема сучасного зонування Дунайського біосферного заповідника НАН України, автор роботи Максим Яковлєв.

18. Картохема національного природного парку "Вижницький" URL: <https://vyzhnytskyi-park.in.ua/pro-nas/pro-park/>

19. Картохема Криворізького ботанічного саду URL: <https://www.mandry.ck.ua/%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D1%81%D0%B0%D0%B4-%D0%B2-%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D0%BC%D1%83-%D1%80%D0%BE%D0%B7%D1%96/>

20. Позначення межі з видами забороненої діяльності природного заповідника в Північному Рейні-Вестфалії, автор P.vanderloewe.

21. Зонування територій біосферних заповідників Німеччини URL: <https://www.biosphaerenreservat-thueringerwald.de/informieren-verstehen/unesco-biosphaerenreservat-thueringer-wald/zonierungskonzept>

ДОДАТКИ

Додаток А

Типи заказників [Заповідна справа в Україні [Текст] : навчал. посібник / [за заг. ред. М.Д. Гродзинського, М.П. Стеценка]

<i>Тип заказників</i>	<i>Призначення заказників</i>
ландшафтні	призначені для збереження чи відновлення особливо цінних природних комплексів (природних ландшафтів)
лісові	призначені для збереження чи відновлення особливо цінних типових та унікальних для України та окремих її регіонів лісових насаджень, що мають природоохоронну, наукову або прикладну цінність
ботанічні	призначені для збереження і відновлення чисельності цінних у науковому, господарському і культурному відношенні, а також рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення видів рослин і їх угруповань
<i>загальнозоологічні</i>	призначені для збереження і відновлення чисельності цінних у науковому, господарському і культурному відношенні, а також рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення видів тварин, (підвидів, популяцій)
<i>орнітологічні</i>	призначені для збереження і відновлення цінних у науковому, господарському і культурному відношенні, а також рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення видів птахів, (підвидів, популяцій), створення сприятливих умов для птахів під час гніздування, линяння та зимівлі, міграцій
ентомологічні	призначені для збереження і відновлення цінних у науковому, господарському і культурному відношенні, а також рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення видів комах
іхтіологічні	призначені для збереження і відновлення цінних у науковому і господарському відношенні, а також рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення видів риб, (підвидів, популяцій) в місцях їх нересту, нагулу та зимівлі
гідрологічні	призначені для збереження і відновлення цінних водних об'єктів і природних комплексів (болотних, озерних, річкових, морських)
загальногеологічні	призначені для збереження цінних об'єктів і комплексів неживої природи (геологічних відслонень, виходів кристалічних порід, родовищ мінералів і інших корисних копалин, примітних форм рельєфу і пов'язаних з ним елементів ландшафту)
палеонтологічні	призначені для збереження місць знахідок і скупчень решток або скам'янілих зразків викопної флори і фауни, що мають особливе наукове значення
карстово-спелеологічні	призначені для збереження цінних у науковому та рекреаційному відношенні печер, поверхневих карстово-спелеологічних утворень печерних видів флори і фауни